

RABELAIS MAGYARUL.

Irta: *Hamvas Béla.*

Ötven esztendőnél nem volt sokkal több az az idő, ami a magyar irodalom rendelkezésére állott, hogy a világirodalom nagy műveit lefordítsa. A mult század hetvenes éveitől a háború kitöréséig a legnagyobb könyvek jórésze csakugyan átkerült a magyar irodalomba. Voltak olyan fordítók, mint Csiky Gergely, aki éppen úgy fordította Taine angol irodalomtörténetét, mint Plautust, vagy Sophoklést, Fábíán Gábor a latin Lucretiust éppen úgy, mint a gael Ossziánt. Ezek között a fordítások között remekbekészült alkotások is voltak, ilyen: Szabó Endre Gogol és Dostojevskij átültetései, Györy Vilmos Don Quijoteja, Ambrus Zoltán Maupassant és Flaubert fordításai. De kitünő a magyar Puskin, Thackeray, Byron Don Juanja, Tolsztoj, némely France, nem is szólva több Shakespeareről és Aristophanesről. A Filozófiai írók tára, a Klasszikus regénytárral, az Akadémiával és Gyulai Olcsó könyvtárával karöltve a megbízható és élvezetes fordítások egész seregét adta ki. Ma ez a helyzet lényegesen megváltozott. A legtöbb fordítás ma egyszerűen hamisítvány. A lefelé való licitálás az egyik oldalon ott nyilatkozik meg, hogy maguk a könyvek, amiket érdemesnek tartanak lefordítani, óriási többségben fércművek; a másik oldalon pedig ott — s ez a megbocsáthatatlanul súlyosabb —, hogy komoly művek hibás, elhamarkodott, felületes, hebehrugya átültetésben kerülnek a magyar olvasó kezébe. Elképesztő, hogy mivé válik nálunk egy elegánsan csillogó angol vagy francia, az előkelő nyelv milyen lomposan, laposan, érdektelenül, milyen zagyvalék zsurnaliszta nyelven jelenik meg. Nincsen alóla kivétel több, legfeljebb egy évben egy s talán az is véletlen. A kontárság és léhaság a nyelvet sem kíméli. A fordítások riportstílusban készülnek s a fordítók legnagyobb része már egy közepesen nemes és magas művészi nyelvvel nem tud megküzdeni. Amíg csak egy Lewis Sinclair, vagy Dreiser, vagy Julien Green, vagy Wells jelentéktelen stílusáról van szó, addig a dolog aránylag sikerül és ha nem sikerül, az se nagy baj, hiszen az ilyen irodalom már tíz év múlva nem lesz sehoh. Mihelyt azonban már magasabb feladatról van szó, az eredmény szármalmas: a legelőkelőbb művek is konzumkönyvekké súlyednek.

Kemény Katalin François Rabelais «Gargantua és Pantagruel»-jének első részét lefordította. A körülmények pontosan jelzik a mai helyzetet. A műfordítások, vagyis a nyelv komolyságának időszakájában, a háború előtt, egyes művekre nem kerülhetett sor. Talán nem akadt fordító, talán egyes művek a fordítók figyelmét elkerülték. Ilyen volt Rabelais, ilyen Montaigne, vagy Sterne Tristram Shandyje és még néhány. Igaz, mindegyike rendkívüli feladat. De ha mégis akadt volna fordító, a nagy kiadók versengtek volna érte. Magyar Montaigne! Magyar Rabelais! Ma ez a magyar Rabelais egy pedagógiai társaság költségén volt kénytelen megjelenni, nem egészen bántó, de mindenképen a műhöz méltatlan szegényes alakban. Nagy kiadóink nem érnek rá ilyesmivel foglalkozni, nekik Deepinget, Walpolet, sőt Kaestnert, Stefan Zweiget kell kiadniok. Ezt a tényt nem kell magyarázni.

François Rabelais a világirodalom egyik legnagyobb művésze, egyike

azoknak a jelenségeknek, melyek egészen páratlanul állanak itt, melyekből csak egy volt és hasonló sohasem lesz. Hol van Rabelais utólérhetetlen nagysága? Ott, ahol csak nagyon keveseké. Talán csak ezek állanak mellette: Aristophanés, Plautus, néhány középkori népkönyv, mint a Till Ulenspiegel és a Lazarillo de Tormes, Molière és Sterne. Ezek a minden keserűség nélkül való tiszta nevetésű könyvek. Nem tartozik ide már sem a hellenisztikus vígjáték, sem Juvenalis, sem Cervantes, sem Voltaire, sem Dickens, sem Spitteler. Mindegyikben van, ha nem több, egy szemernyi szenvedés, — homály. Talán bosszú, talán ressentiment. Mindegyiken van vérfolt. Rabelais-n nincs. Miért tudnak ezek az emberek oly nagyszerűen, tisztán és csengőn nevetni? Mi a titka ennek a fájdalommentes kristályos kacagásnak? Éppen ezek a művek, amelyek tele vannak drasztikumokkal és «obszcénitással!» Igen, tele vannak: természetes naivitással, gyermeki ártatlansággal, félelmetesen tiszta pietással minden iránt, ami él. Nevetnek, mert a derű a legmagasabb fajta magatartás, amit az ember az élet iránt tanusíthat: nevetnek homéroszi örömmel és nyíltan. Nevetnek és játszanak és nyelvükön a drasztikum és az obszcén szó nevetéssé és játékká lesz, ahogy egy gyermek, vagy egy szent nyelvén minden étheri. És Rabelais «Gargantua és Pantagruel»-jének ez a páratlan nagysága, ez az, amiben több, mint Molière vagy Sterne. Az ő kezében a legmegrázóbb drasztikum is megtisztul és, ami másnál háborzongatóan visszataszító, az nála édes és tiszta, mint a virággillatos tavaszi levegő, vagy mint egy kisgyermek mosolya. A kedély derűjének könyve ez, ahol a kedély nem áltatás eredménye s nem abból fakad, hogy az embernek sikerült az élet sötét és szenvedő oldalát eltakarnia.

Rabelais fordítása tulajdonképpen annak a feladata, hogy az ember ennek a kedélynek hangot tudjon adni. És ez az, ami lehetetlen. Ezért lehet még aránylag jól fordítani Aristophanest, Molièret. Rabelais-t nem. A műnek nyelvi nehézségei is vannak, de ezekben csak azok akadnak meg, akik legalább a nyelvet próbálják megmenteni, ha már a szellemet nem sikerült. Kemény Katalin fordításának előnye nem a kongenialitás. Erről különben sem lehet szó. Rabelais, mint Sterne par excellence férfi-mű s bennük semminemű femininum nincsen. Lassú olvasmányok ezek, idegtelenek, hosszúak, egy életre valóak. Nem érzelmesek, nincs rajtuk semmi szalag, csipke, lágyág, semmi hízelgés. Néha elég belőlük egy fejezet, egy bekezdés, néha egy sor. Néha elég, ha az ember könyvét kívülről megnézi, vagy ha gondol rá, már érzi melegét és fényét, tisztaságát és erejét. Ezzel a feladattal a fordító nem bírt, mert ezzel a feladattal nem birkózik meg senki. Amit meg tudott belőle csinálni, az egyéniségének megfelelő: a pontosság. Filológiai szempontból az. Rabelais úgy ír, mintha rögtönözne, olyan improvizátornak látszik, mint a világ legnagyobb rajzolói, egy Callot vagy Daumier. Persze nincs szó rögtönzésről, — így csak könnyűsége jelentkezik. Kemény Katalin munkájában ez a könnyűség elnehezedik, már nem tűnik rögtönzésnek. Lelkiismeretes, szó szerinti, pontos, olyan fordítás ez, amelyet csak női kéz tud készíteni. A legkisebb elrajzolás nélkül a magyar fordítás az eredeti mása, az eredeti közvetlen kedélye, ragyogó nevetése, borszerű túlaradása és vakmerősége nélkül való. Hajszálnyira egyezik nyelvben és ez az, amiben fölötte áll a közkézen forgó német és angol fordításokon. Talán a legjobb lehetősége ez a lehetetlennek. Bizonyos, hogy a mű további és nehezebb részeiben is ezt az eljárást kell követni. Úgy látszik kell, hogy legyenek olyan művek, amelyekért az emberek mindig meg fognak tanulni egy nyelvet.

ÚJ TALÁLKOZÁS A SZÍNEK ÉS ÉVEKKEL.

(Emlékezés Kaffka Margitra.)

A század első évtizede csodálatosképpen nőiróban találta meg leghűbb történetíróját. Európa földje már megremegett, amikor Kaffka hűséges képet adott az akkori magyar világról. Az ember ijedten érzi otthon magát ebben a korszakban, bár nem érzi a nagy világégés előszelét a témában, archan, környezetben s lelki momentumokban csupa ismerős szín villan a szemébe.

Csodálatos, hogy ez a könyv csak most került új kiadásra, mikor már évtizedek óta csak néhány antikvár-példány cserélt gazdát s a közönség a Színek és éveket mindenkor számon tartotta. A Színek és éveket el kellett olvasni mindenkinek, aki a század viharelőtti csendjében az elkövetkezendő események magvát kutatta. A szociológus megtalálta benne a társadalom keresztmetszetét, annak a rendnek a rajzát, amely már a mult század végefélé romlásnak indult és sajnálatos módon meghasonlott önmagával. A nő megtalálta benne önmagát, csodálatosképpen megpillanthatta asszonyi sorsát tisztán és érthetően, mondhatnánk úgy is, hogy ijesztően. A férfi belenézhetett a nő életébe e regényen keresztül, megismerhette vágyait, szenvedéseit és tőrésait. Mindenki talált benne valamit, csak forgatni kellett a lapokat s elmélyedni Magda szerencsétlen életében.

A Színek és éveket nem most olvastam először. Van annak már tíz esztendeje is. Mégis ez a nap, melyet ennek a könyvnek szentelhettem, ijesztő volt és emlékezetes. Egy szép finom kultúra veszett ki az idővel — mondja az író egyhelyütt. Hirtelen változott meg a világ, generációk látták egymás vergődését s lehettek tanui mérhetetlen szenvedéseknek. Négy generáció sorsa vonaglik és sűrűsödik ebben a kötetben. Az indulás a groszi, a szelíd, édes öregasszony. Maga a bölcsesség és a tekintély. Az ő kora még adott annyi erkölcsi háttérrel, hogy törvényülő szigorral meredhetett szikár alakja az asztal mellett. Leánya nyugtalanságán és az öreg bútorokon terpeszkedett «komoly nézésű nagy szeme sugara». A groszi után következő generáció, Magda édesanyja már nem bölcs, hanem kesernyés. Amikor a későbbiek során megtudja, hogy Csaba fia oláh cigányokkal kószál, sőt be is házasodott közéjük, elfásultan s gúnyolódva beszél róla. Magda anyja már minden körülményekbe beilleszkedik, nem köti emlék, nem terheli ellágyulás, nem fojtogatja pillanatnyi hangulat. Magda, a harmadik, a regény szenvedő hőse még próbálkozik visszafordulni egy elmúlt kor édes emlékei felé, több kapcsolata van a groszi világával, mint édesanyjának volt, kiábrándulása azonban ijesztőbb s a kor forradalmát jelképezi. Multtól való elfordulását a szenvedés indítja el, mindez azonban végeredményben nem változtat a dolgon. Az ő gyermekei már modern gyerekek, kenyérkeresők, önállóak a leányok. Hadatüzennek annak a korszaknak, amely a nőt kiszolgáltatotta s odadobta egy-egy férfinak, annak éppen, akit a sors hozott elébe. Ilyen változást a generáció embertelen szenvedése robbanthat ki. Magda sokat szenvedett, a kor vele változott s szakadt el multjától.

A keret, amelyben a regény játszódik, a gazdag, békebeli Magyarorszag. Az oszlopos ősi házak ebédlőjében naphosszat terítve állott az asztal. Utolsó vacsoráit dinom-dánomait tartotta ekkor a rend, amely magabizóan csinált politikát, gögösen önmagából házasodott s fegyelmezett volt. Mikor Magda szenvedése elkezdődik, már lazulnak a keretek, csökkenően volt a

familiáris gög s a régi világ alatt megremegett a talaj. A tragédia oly váratlanul érte a rendet s annyira lekötötte az erőket, hogy tekintete nem meredt tovább a család s a föld szűk horizontján. Így történt, hogy a világégés készületlenül találta a rendet s lehetetlenné tette a mentési munkálatokat.

Jó lenne megérteni Magdát, ezt a szerencsétlen asszonyt, aki két boldogtalan házasság keresztjét cipelte erőtlen vállain. Minden változás őt érte elsősorban, ő döbbsen rá arra az alacsonyrendűsége, melyre a kor a nőt süllyesztette. Volt nagyravágyó s szinte ő kergette halálba első férjét. Volt tűrő feleség s a legjobb anya. Volt hódító özvegy s pillanatokig megszdült s majdnem szeretője lett Pesten egy dandynek. Volt szerelmes, de a pillanatot egyetlenegyszer, mindörökre elmulasztotta. S a temérdek szenvedés után elérkezett az imazsámolyhoz; Isten megengedte neki, hogy derütlen életébe fényt vessen a hit. Szép öregkort adott neki az Isten s egy pillanatot, amikor ember tudott lenni szerencsétlen, második házastársával szemben. Olyan igazi emberi pillanat adatott meg számára, amiért élni érdemes. Egyszerű szavak koppannak, amikor ezt Kaffka Margit írói fantáziája mondatokba rögzíti s mégis az írásművészetnek olyan csodálatos magasztosságával tudta ezt érzékeltetni, hogy nedvesedő szemmel állunk előtte.

Mikor ez az emberséges pillanat adódott, szét volt a család. Sándor elmeügyintézetben, Csaba az útszéli csapszékében s ő maga a tisztítóház lobogásában. Két szerencsétlen ember, Magda és férje adja a regény végakordját, szánivaló két ember, kik börtönben élnek s nem szabadulhatnak meg egymástól, csak a halál által. Csoda-e, ha Magda elhatározza, hogy gyermekeit taníttatja s nem engedi, hogy leányaival is afféle történjék, mint vele. S ezek a leányok milyen maiak, életük mennyire ismerős s ha szólhatunk így, holnapi is s talán holnaputáni. Nézzük ezeknek a gyerekeknek mesteri jellemzését s csak csodálkozással gondolhatunk az író látó szemére.

«Most, háromszor tíz esztendő messziségében, megint csak az én leánygyermekeim sorsát látom és hasonlítgatom az akkori magaméhoz. A legkisebbik most tizennyolcéves, érettségire készül, küzködik, órákat ad és stipendiumokat kilíncsel ki magának, szegény kis jószág. És mégis azt írja és néha érzem, igaza lehet: az ő élete igazibb élet és fiatalosága igazibb fiatalosság. Még kezdet előtt van, várhat, tervelhet, örülhet a jövőnek, melyet saját kezébe érez letéve. Sejttem, vannak apró levelezései, szerelmes dolgai, de ezekkel semmi terve, semmi szándéka nincs még: csak a kis izgalmak, ünnepek és könnyek édességéért úzi. Mi régiek, nem ismertük az ilyet...»

Csakugyan, Magda első bálja csupa izgalom volt, készülődés, ötszázpengős két ruha neki és az édesanyjának, derús, félig álomszerű bál, boldog reménykedés s izgatott várakozás. Mindez régen volt, az ő gyermekei már messze vannak efféléktől. Az ő életük már öntudatosabb, nem feszélyezi családi gög s fegyelem. Józan, tiszta logikával maguk irányítják az életüket. Nincs bennük várakozás mesebeli királyfi után, a férfi, aki belép az életükbe, ismerős előttük, tisztán látják céljait, helyét a nap alatt s öntudatlan női lényük titkos sejtései csak harmadrendű szerepet játszanak életük irányításában. Mindez rendjén van így, ha mai író írja ezt, aki előtt zajlik az élet s nem tesz mást, mint alakjait a tömegből kiemeli. De Kaffka akkor még nem tudhatta mindezt, nem hihette, hogy ennyire általánossá válik az anyagiakban és lelkiekben oly szegény korban a nők önállósodása.

Kaffka csodálatosképpen meglátta a nő és a férfi mögött az embert. Ezzel az örökkévalósággal jegyezte el írástudományát. Száz év múlva is az

örök ember néz majd vissza az alakokból, korálló tulajdonságaival, örök hibáival s rejtett jóságával.

Magda látó lélek volt s ez lett minden asszonyi gyengesége mellett is a tragédiája. Tulajdonképpen szörnyű az a keserűség, amely az idő múlásával mind jobban és jobban hatalmába keríti. Második házassága Horváthhal ijesztő, céltalan és szánalmas. De Magda becsületesen végigszenvedte ezt a házasságot s ezzel visszatért egy múltó kor tradícióihoz. A kor nem ismert válást a szerelmet sem ismerte úgy, mint a ma embere. A házasság egész életre szóló kötelék volt, elszakíthatatlan s sűrű tartó. Független, erős, küzdelemre képes asszonyok korát hirdette s ő maga nem tudott független lenni, neki mindenáron tartoznia kellett valakihez. Igazi nő volt, támasztkereső, gyenge s mégis örök nyughatatlan. Magda nem lehetett boldog semmiképpen.

Felejthetetlen élmény ma is Kaffka Színek és évek című regénye. És a stílus . . . Ez a könnyed, egyszerű, itt-ott azért mélységesen költői elbeszélő hang. A mindent megszépítő emlékezés, amely «megezüstözi» az utca porát s a téli időt «halottas vakfehérté» látja. Ez a klasszikus tisztasággal s szenvedélytől mentesen áradó epika átmenti a Színek és éveket az elkövetkező esztendői irodalmi alkotásai közé. Emberábrázolása éles reflektor fénycsóvjával mellett történt, sub species aeternitatis.

Marék Antal.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ †

Szinte hihetetlenül hangzik, hogy meghalt, hogy eltávozott ebből a világból, amelynek fényéhez, színeihez és millió formájához úgy ragaszkodott, görcsösen mint a kis gyermek, aki magához szorítja játékait, mielőtt a halál mindenesti kostonyába az álomba elmerülne. Ötvenegy éves volt csak s ez az ötvenegy év még oly közel érezte magához a gyermekszoba bonyolult egyszerűségét. Költő volt, tehát örök gyermek, egyszerű, de egyszerűsége mögött megfejthetetlen titokzatosságok roppant árnybirodalma homálylott. Az igazi, nagy művészek közé tartozott, akik a legvilágosabb szavak egyszerűségébe tudják rejteni a legrejtelmesebbet is. Most ért el ahhoz a határhoz, amelyen túl a szavakat és a szavak eszmesszenciáját már mint a legtisztább mézbort csurgatta lelkünkbe. Most indult volna el a klasszikus érettség útján, hogy legkristályosabb és legnagyobb műveit megalkossa. Az új magyar lírában a Vörösmarty vonal folytatója és kiteljesítője volt. Most

kezdődött volna csillagútja a zenith felé, mikor orvul rátört a halál, a legfájdalmasabb és leggyötrelmesebb és rettenetes birkóságban földre terítette őt, akinek a természet olyan testi erőket adott, hogy abból még évtizedek nagy alkotásaira futotta volna.

Mióta az irodalomba belépett, élete több mint harminc éven át többször találkozott az enyémmel. Mikor a Négy fal között költőjét megismertem, először részegültem én is a Múza végtelen álmokkertjében négy fal között. Ő ezzel a kötetével már áttörte a magánosság négy falát, én még benne voltam a vidéki város zárkózott, szinte azt mondhatnám kiközösített egyedülvalóságában. De egyébként a legközelebb éreztem magamhoz abból a nagy magyar megújulásból, amely a századforduló hajnalán fellobogott. Ugyanaz volt az indulásunk, a gyökereinket érlelő talaj, az intellektuális, nyugat-európai távlatú, vidéki magyar közeleposztály, amely azonban öntudatlanul is mélyen kapaszkodott törzsökös magyarságának őstelenyébe.

A műveltségnek ugyanazon humanista emelőin nevelkedtünk mindketten. Első tájékozódásunk a latin-ság irányában történt, ha csakhamar éreznünk kellett is a század elején már érezhető germán túlsúlyt. Közösek voltak érdeklődéseink. Egyformán hittünk a forma mindenhatóságában. Minderről szívdobogva értesültem a Négy fal között verseiből a poros egri utcákon, a kedves bóbíta ákácok alatt, ahol az Üllői-úti fákról álmodtam a kisvárosi csönd napzárporos délutánjain.

Kosztolányit előbb ismertem meg mint Adyt és mindig jobban vágytam személyesen is megismerni. Valami különös ellentétet éreztem kettőjük közt. Ady legpárizsabb verseiben is megmaradt magyar vidéki költőnek. Kosztolányi legvidékibb színű és hangulatú versében is európai volt. Elképzeléseimen nem sokat kellett módosítanom, amikor a maga testi valóságában állt velem szembe. A Baross-kávéházban ismertem meg, az úgynevezett bal szélfogónál, ahol az akkori fiatal magyar irodalom jobb szárnya táborozott.

Beszélhetek talán barátságról? Kölcsönös és köznapi értelemben aligha. Kosztolányit mindig sokkal jobban lefoglalta az irodalom, sem hogy sok ideje maradt volna az érzelmekre. Barátságait inkább úgy ke-reste, hogy az érintkezés állandó szellemi tornává élesedjen, amelyben az elme és artisztikus képzelet szüntelen csiszolódik. Nálam a ragaszkodás mindig inkább a költőnek szólt, mint az embernek, akit nem is akartam soha nyárspolgári értelemben megismerni. Igaz, hogy Kosztolányi nem is adott alkalmat rá, hogy ez a költészetéhez láncoló baráti csodálat percére is ellankadjon, mert nem lankadt el költészete sem. Soha. Harminc év alatt inkább ismételt is friss nekilendüléssel újult meg s amellettt lényegében mindig ugyanaz maradt.

Mindig őrizni fogom ennek a harmincéves barátságának emlékeit. Egy-egy hajnalba nyúló beszélgetést a kávéházi asztalnál vagy a Dunapart lámpafüzerei alatt. Néhány látogatást az üllői-úti diáklakásban, ahol Kosztolányi Csáth Gézával lakott együtt. Egy nagyszerű éjszakát Sztrakoniczky Károlynál, ahol csodálatosan megtáruultak és távoli üstökösök pályáinak végtelen parabóláira suhantak lelkeink. Közös utazásunkat Gárdonyi Géza temetésére Egerbe, az én városomba és megint egy hosszú éjjeli beszélgetésünket megszámlálhatatlan, szívzaklató fekete között egy földi hüvelyéből szabadult nagy szellem árnyékában.

De a legszebb emlékek mégis alighanem a versek. A Négy fal között költeményei után az Őszi koncert. A szegény kis gyermek panaszából a Hugomat a bánat eljegyezte, a színes tintákról és a lázról szóló vers, a Mák és Mágia babonás szépségű versei, a családi érzés legpuhább kicsendülései a Kenyér és borban. A Lobogóról szóló tavaszi szél üde pattogásával lelkendező verse. Az Ilona vers betűfuvalójának virtuóz hangalchimája s utoljára a Hajnali részegség materialista metafizikájának végső megborzongó alázkodása, mind-mind feledhetetlenek.

És a prózája is. Milyen utólérhetetlenül szépek voltak az Élet vezető cikkei. Egy-egy szavakból csiszolt ékszer. Egyáltalán nincs költőnk, akinél a próza is olyan tökéletessé, olyan egyenrangúvá érett volna, mint Kosztolányinál. Remek és hibátlan veretű ez a próza, olyan csiszolt, kiforralt, akár a vers, mégis százszázalékosan próza. Kosztolányi Dezső olyan teljesen érzi a prózai forma legfinomabb árnyalatait, hogy soha pillanatra meg nem bomlik nála az egyensúly és nincs az olvasónak soha szemernyre sem az az érzése, hogy ez a próza költő műhelyéből került

ki, amit Ady prózájának keresettségéről már nem mindig mondhatunk el.

Kosztolányi túl volt az ötvenen, mikor meghalt, de még mindig mint gyermek járt a költészet tündérkertjében. Külsejében is megőrzött valamit gyermeki vonásaiból. Alig változott, akárcsak a költészete, amely szinte első próbálkozásaiban is a mai szinten került ki mesterkezéből és azóta csak gazdagodott, színesedett, mélyült, de lényegében ugyanaz maradt. Kosztolányit szeretik az esztéta költészet, a dekadens szimbolizmus legkiválóbb magyar megtestesülésének nevezni. Milyen nagy tévedés! Nincs költőnk, akinek minden versorához annyi személyes élmény tapadna. Ezek a versek a legszorosabb összefüggésben vannak az élettel és a valósággal, mégha a látszat az ellenkezőt mutatja is. A bírálatot éppen a forma tökéletessége téveszti meg. Mert Kosztolányi tagadhatatlanul a legnagyobb formaművész az új magyar költészetben. Annyira, hogy a forma nemcsak külsőség nála, nemcsak keret, amelybe a képet beleilleszti, hanem vegyi alkatrészt, amely csak kémiai eszközökkel bontható ki magából a versből. Szerves része annak. Nemcsak cél, amelyet el akar érni a költő, hanem belső mozgató erő, tehát ok. Cél és ok együtt. Eredet és vég. A forma nála nemcsak együtt születik a verssel, hanem maga is szülni segíti a költeményt. Kosztolányi legeredetibb képsorainak páratlanul gazdag, különös és merész asszociációinak egyrésze a forma ugrodészakájáról pattant fel és szíporakázta tele fénygolyóinak tarka tűzijátékával azt a szivárványívű magasságot, ahol a valóság és a transzcendentális elragadtatás találkoznak.

Kosztolányi igazi misztikusa volt a formának. De ehhez a pozitív tudásnak és sokrétű műveltségnek, elsősorban a nyelv laboratóriumában végzett kísérleteknek olyan tömege

volt szükséges, amellyel rajta kívül kevés írónk dicsekedhetik. Sokszor azt hisszük, csak játszik a szavakkal, de ez a játék nem egyszer véres mélységekig hasít. Ám ez a játékoság is csak egy bizonyíték volt a sok között, milyen kiirihatatlanul élt benne az örök gyermek, vagyis az örök költő. A lélekkutatás megállapította, hogy a legérettebb férfi is ösztönösen viszszenyul óvatlan pillanataiban a játékhoz. A költőnek sok ilyen óvatlan pillanatának kell lenni és Kosztolányi még nem óvatlan pillanataiban is költő volt.

Kállay Miklós.

Olasz egyetem Budapesten. Talán túlzásnak tetszik, hogy ezt írom a címben, még idézőjelet sem használlok, akkor, amikor beszámolok arról, hogy az *Instituto Italiano di Cultura* keretében — amely alig egy éve működik a magyar fővárosban — megnyílt a *Corso di alta cultura*, vagyis a *felsőbb olasz kultúrtaanfolyam*. *Giuliano Baluino* olasz szertanőr és volt olasz kultuszminiszter nyitotta meg «Róma gondolata Olaszország történetében» című előadásával.

Corso di alta cultura . . . Ha hiatalosan, paragrafusosan vesszük, akkor sem túlzás az a meghatározás, amely a meginduló olasz felső kultúrtaanfolyamokat egyetemi jelentőségűnek minősíti. Valóságos kis olasz egyetem működik az Eskü-úton — éppen azon a helyen, ahol valamikor a római őrség castruma állott —, amely a magyar-olasz barátság kulturális vonatkozásban való ápolásán kívül messzebbmenő célokat követ. Egyetem ez, nemcsak az előadások anyagát, hanem az előadókat tekintve is, akik közé az olasz szellemiség legkiválóbbjai tartoznak.

Gazdag és bőséges az olasz kultúrtaanfolyam programja. Az olasz nyelven, földrajzon kívül kiterjeszkedik

a művészettörténetre, az olasz földművelésre, a fascista korporációs rendszerre vonatkozó ismeretekre is. Az olasz irodalmat a kezdeti korszaktól a rinascimento-ig Virgilio *Munari* adja elő, *Dante* és *Petrarca* nyelvét és írásművészetét *Giulio Bertoni*, az olasz akadémia tagja fejtegeti. Az olasz regényt Manzonitól a modernekig *Luigi Russo*, a pisai egyetem tanára ismerteti. *Paolo Calabro* professzor, az olasz kultúrintézet kitűnő igazgatója, Dantét magyarázza (*Lectura Dantis*). *Anselmo Anselmi* korporációs miniszter a fascista államrendszerbe vezeti be hallgatóságát. Olaszország történetét XI—XV. századig *Luigi Piccioni* tárgyalja. Az új Itália szellemébe *Emilio Bodrero* szenátor vezet be. A magyar-olasz kapcsolatok is helyet kapnak a tanrendben. Ezekről *Zambra Alajos*, a Pázmány Egyetem tanára ad elő. Az előadók között vannak még olyan jeles nevek, mint *Rodolfo Mosca* — aki kinevezést kapott a Pázmány Egyetemre is — *Raffaele Paladino*, *Giuseppe de Logu*, *Arturo Mareschalchi*. Akik az olasz nyelvet már jól ismerik és az olasz kultúra iránt érdeklődnek, itt beható, magas színvonalú fölvilágosítást kapnak elsőrangú szakemberektől.

Olasz egyetem Budapesten. Tegyük hozzá: újra! Mátyás király zseniális akarattal és fejedelmi bőkezűséggel életre hívott *universitására* gondolok, ahonnan szintén egy nagy szellemi mozgalom, a rinascimento tüze áradt jótékonyan a magyar szellemiségre. A humanizmus arany napját sugározta szét ez a korszak Magyarországon s a nagy király és imperátor halálával nemcsak a magyar nagyhatalomság szállt a sírba, hanem Magyarország is megszűnt — jórészt saját hibáján kívül — az európai művelődés élen haladó harcoss lenni. Attól kezdve egészen mos-

tanáig csupán pajzs volt és kard, saját testével fogta fel a nyugatra hulló csapásokat.

Különös ellentét... Akkor egy európai impériumra törekvő Magyarország mellett ott állt a széttépett Itália, széthúzó város-államaival. Ma pedig Mátyás Bécset, Balkánt, Csehországot meghódoltató imperializmusa helyett egy Szobtól Kürtösig terjedő ország. Éppen azért kétszeres örömmel kell üdvözölni a «Corso di alta culturát» s azt a gondolatot amely létrehozta. Az olasz szellemiség történetünk ragyogó korszakaiban kísérőnk volt. Kilátó ablakot jelentett nekünk nyugat felé. Annak idején a rinascimento, most pedig a fascismus, amely túl törvényein, túl alkotásain, és harcain, a szellemet írta a zászlóira.

Mihály László.

Gergely Márta: Szolgálni jobb. Pantheon-kiadás. A szerző Mikszáth-díjas regénye, *A salakmosó* óta nem fejlődött sem tartalom, sem forma dolgában. Zavaros, műkedvelőre valló munka ez is. Lelki problémákkal való meglehetősen meddő viaskodás. Most egészen lélekrajzi regényt akart írni, mégpedig első személyben. A hős, Szabó Dávid fiatal könyvelő maga beszéli el a következő naiv, valószínűtlen és kellemetlen históriát.

Dávid egy báró birtokán van alkalmazva, de gazdájának szeretője, a közönséges és ellenszenves Márka, szemet ver rá. A gyenge ifjú, akivel «mindig az történik, amit másvalaki akar», szerelmi pásztorórát tölt Márikával, noha éppen olyan közönségesnek és ellenszenvesnek találja, mint mi, olvasók. Emiatt állását vesztí. Ekkor már szerelmes Jakab Irmába, a kis tanítónőbe s az is őbelé. Most ahelyett, hogy rendes állás után nézne s addig jó viszonyok közt élő szüleinél lakkék, csavarog, egy

szélhámos titkára lesz és züllik. — Irmának van egy terve, szeretné vagyons rokonával megvétni a bárótól a szép Lámpásvölgyet s oda szállodát építtetni. Márika rá tudná venni a bárót az eladásra, azért azt tanácsolja Dávidnak, aki már félig-meddig völegénye, hogy udvaroljon Márikának (!). A völegény undorral bár, de eleget tesz kívánságának. — Közben meghal a báró és Márika örökli a birtokot. Hosszadalmas, valószínűtlen és csúf húzavona után Márika Irmának ajándékozza (!) a völgyet cserébe Dávidért (!), kívül egypár kellemes évet szeretne tölteni. Dávid azonban becsapja a jeles nőt, faképnél hagyja, megint csavarog, napszámos lesz, iszik, kocsmákban verekszik és maga sem tudja, mit akar. Végre anyja hazaviszi, majd Irma jön érte. A különös szerelmespár meg is esküszik. A fürdőtelep fölépül, megindul az üzem, melyet a fiatalok vezetnek. Márika azonban megkeseríti az életüket, élő szemrehányásként mindig a nyakukon ül s szívósan ragaszkodik a szerződés nem teljesített föltételéhez s ebben igaza is van. Dávidot furdalja a lelkiismerete, méltán utálja magát, végre otthagyja feleségét, a jómódot és másfél évig csavarog, mint napszámos, iszik, koplal, elmélkedik. Felesége egyszer csak állást szerez neki. Vajjon hol? A nyájas olvasó meghökkenve és fejcsóválva tudja meg, hogy — Márikánál! — Dávid hiába akarja jó útra téríteni a megátalkodott hölgyet, ezért megint otthagyja állását. A mesének az a vége, hogy Irma visszaadja a furdót Márikának s új, szegényes, de tisztességes életet kezd urával.

Szegény Jókai, mennyit szidták a kritikások, hogy sokszor valószínűtlenül romantikus történeteket írt! Ime, egy modern, lélekrajzilag megalapozott, valószínűen reális történet!

Csak három alakja van (a mellékalakok egészen jelentéktelenek) s ezek közül talán még Márika a legsikerültebb, de annyira jelentéktelen és közönséges, hogy nem kelthet semmi érdeklődést. Irma, mint tartalmi vázlatunkból is kitűnik, lehetetlen jellem s talán még kevésbé rokonszenves és érdekes tisztességes nő léte, mint züllött vetélytársa. Legkevésbé érdekes azonban a regényhős maga, aki nagyon emlékeztet az orosz regények bölcselkedő, önelemző és tehetetlen alakjaira, csak abban különbözik tőlük, hogy nincs művészien megrajzolva. Dávid tűrhetetlenül unalmas lesz erélytelen kapkodásával és lapos bölcselkedéseivel. Imígyen filozofál például: «De talán mindegy is, hogy milyen színű haja van egy embernek, legjobb, ha mindenki büszke arra, amilyenek éppen született, mintha az a legnagyobbszerűbb lehetőség volna». «Ha valaki egyáltalán élni akar, miért ne legyen az életről intenzív (?), igazi jó véleménye?» «Egyáltalán nincsen képzelenség a földön, mindenre volt már példa és amire még nem volt, az is megtörténhetik.» «Száz év mulva, ki tudja, milyen világ lesz? Nekem nincs bizalmam a jövőt illetőleg, de persze, azért tudom, hogy viszonylag époly boldog lehet majd akkor valaki, mint most.» És így tovább 279 lapon át. Nem csoda, hogy maga a hős is beleún a dologba és egy helyen így nyilatkozik: «de kellene tiltanom magamnak ezeket az elme-futtatásokat, értelmetlen lesznek így teljesen.» Ezt a dicséretreméltó önismeretről tanuskodó reflexióját az olvasó is helyesli, de sajnos, ifjú filozófusunk ebbeli jó szándékát, melyet a 185. lapon hangoztat, nem váltja valóra.

Hogy milyen a regény stílusa, az a főntebbi idézetekből is kiderül, de legyen szabad még néhány stílárís

szépségét kiemelni. Ime: nagy fogalmakat hordoz; eleve már nem érdeklí; rögeszmét szerzett magának; no tessék, hát csak szerencsém van nekem; kezdtem aktuálisan (?) gondolkodni; feltételek mellett; szeretnék, ha a kecske jóllakna, de azért a káposzta is megmaradjon; de legalább akkor tényleg adná nekünk az a nő a völgyet!; hagytam bolondot tenni magamból; elkezdett velem; okvetetlenül (okvetetlenkedve helyett); mindent el lehet nélkülözni; tartani fogja a száját stb.

Ilyen félszeg dilettantizmussal, lomposan, kúszán és magyartalanul ma már senki sem írhat, aki magát írónak tartja. A regénynek egyes hangulatos környezetrajzi és lélekrajzi részletei arra vallanak, hogy a szerzőnek volna némi tehetsége és művészi készsége, de ha igazi író akar lenni, nem szabad a reklámkritikák puffogó dicsőreitei komolyan vennie, hanem először alaposan meg kell tanulnia a mesterségét.

Szinnyei Ferenc.

Marconnay Tibor: Világtükör. A Nyugat kiadása. *Marconnay* Tibor talán legzaklatottabb életű költőnk ma. Állandó izgalomban, ingerült-ségben van, harcban társadalommal, irodalommal, «az ember ellen», amint utolsóelőtti kötetének már a címlapján mennydörögte. Vannak költők, akiknek főtémájuk önmaguk rendkívüliségének érzése, tüntető hirdetése s a «tömeg» végsőkig fokozott gyűlölete. *Marconnay* is rokon ezekkel. De már kezd lehiggadni. Kezdi belátni, hogy más, nagyobb témák is vannak; hogy az úttörő írónak első-sorban önmagára kell számítnia, közönségének kései összeverődése előtt nélkülözni kell tudnia a sikert is, mert aki folyvást a kevésbevett másoktól követeli az elismerést, mintha önmagában nem hinne igazán. Régebbi köteteiben, az előszóban,

epilógusban, még nagyon is lázasan, gyermeki naivitással nyugtalankodott ez a fiatal titán. Megtudtuk, kik érdeklődtek megjelenő versei iránt s a kötetnek szinte történetét is kaptuk, szaggatott, merészen ötvözőtt kijelentésekben. Nem bízta rá verseire, hogy azok sugározzák nekünk, kivel, mivel van dolgunk. De azért ez a merész farkasszemtekintet mégsem volt bántó. *Marconnay* Sturm und Drang-ját kürtölte világgá. Mostani kötetében is találkozunk ezzel a gesztussal. Tartalomjegyzékében a versek többször anyakönyvi jegyzetekkel vannak ellátva: a zárjelbe tett «terz» szó például tercínát jelent, a «szabad v.» szabadverset és így tovább. Az avatatlan így sem tud többet, már a rövidítés miatt sem, a hozzáértőnek pedig felesleges. Nem is ez a fontos, hanem a gond, mellyel *Marconnay* félti, dédelgeti, emteti az ő lelkéből lelkedzett versgyermekait. S mintha attól félne, hogy a Hétköznapiság kaján szel-leme kivarázsolhatna kötetéből egy-néhányat, előrelátóan kimutatást csinál a gyűjteményből; eszerint a kötetben van: százegy magyar, nyolc német vers és tizenkét Hérédiafordítás.

Mi ennek a kötetnek vezető szel-leme? *Lényegsűrités* — mondja a költő találon. Volt idő, mikor *Marconnay* vulkánként robbantott szét maga körül minden kötött formát. S mégis a szonett az, melyben költészete tetőzik. *Marconnay* ebben talán legelső fiatal poétánk. Szinte vérévé vált a boszorkányos forma, rímei bravurosan csendülnek, a legnehezebb variációkban is. S maga a vers szóanyaga is előkelő. Van mondanivalója. Egyelőre ugyan még csak az étellel való sértődöttség változatait kapjuk, de már nemcsak dicsőségvágyának görögtűzét, hanem sebzett szívének melegét is érezzük. Fáj az élet, minden fáj, ez

lobog Marconnay nemesveretű, nagyművészetű verseiből. Egy önevelés folyamatának is tanúi vagyunk, már a kötött formához menekülés tényében is ezt érezzük. Mintha Marconnay maga is tudná, mennyire szertelen lélek ő, pányvát vet ennek a léleknek s az ötvösművészet legrafináltabb béklyóiba töri zabolátlanságát. Időnként szinte érezzük, hogyan válik e rakoncátlan, pogány lélek kulturális lényvé, esztétikus poétává. — Marconnayban égő vágy van minden szépség iránt, de most mintha egyre jobban a fáradságos, önmérsztés aszketizmusában keresné tengerek igazgyöngyét, a lélek nemesebb válságaiban, a tanulás kötelezettségében. Hérédiától, akinek minden szonettjét lefordította, renegeteget tanult s ez a hatás nemesebb fajtájaként árad szét kötetén. Nem gondolatközösség ez, Marconnay temperamentuma nem bír el idegent, ő mindig önmagát robbantja belénk, nem egyszer vad brutalitással, hanem az ötvözés mestersége, melyet a «Trophées» alkotójától lesett el.

Marconnay vérségi alkata is szerencsés. Sok hazája van képzeletének, rendszerint rendkívüli tájak, égövek az álmai; nem földrajzi karakterük kapja meg, hanem az, hogy messze vannak, tájékozatlanságának világában tüneményeskednek. Marconnay tud eléggé gyönyörködni az idegen szavak ízében; úgy csengnek-bongnak azok neki, mint elsüllyedt világok harangjai. Campagna, venlencei vizek, brazil őserdők, Tüzföld, Kongó, Szudán, Kamerun, Peru, búrok földje, Új-Ginea . . . , ki tudná felsorolni a rengeteg messze életet, Marconnay költeményeiben, a kókuszligetekkel, tasmán vademberekkel, cápák dühével, párdúcokkal, alligátorokkal, rézbőrűekkel! Maga is rézbőrű, aki egy romantikus vérkeveredéssel magyar poétává lett s mint mondja, szerény. Hérédia s az

egzotikumfestő többiek példája szerencsésen, bár kissé dzsungeli bőségben jelentkezik Marconnay eredeti lírájában. Csak egy hármassal jelzővel töményített olajfestékes sorát említem: «tülkös, zömök, bölényfekete éj». Marconnay érdekes tehetség. Hol nyugszik meg ez a forrongás, ez a sokféle, sokféle izgatott költői evolúció? Majd elválnak. Egyelőre örüljünk a költő szép fejlődésének.

Vajthó László.

Székelyek. (Bálint Imre regénye. 1936.) Fialat író első regénye, amelyenél nem annyira az írón, mint inkább fiatalságon van a hangsúly. Ez magyarázza a regény kezdőre jellemző botladozásait, hibáit. Mint a cím is mutatja, Erdély történetéből veszi tárgyát Bálint Imre, mégpedig annak egyik legviharosabb szakaszából, az 1848-asszabadságharc idejébe ágyazza a cselekményt. A havasi mócok magyarázó felkelése, az erdélyi nemzeti-ségi ellentétek, amelyek tragikumba torkolnak. Már többször megírt, de mégis nehéz téma, még akkor is, ha az író erdélyi származású. Vagy éppen ezért. Mondanivalója van a szerzőnek, sőt bizonyos átélése is, csak az a baj, hogy belebonyolódik mondataiba, hangulataiba, nem ismeri még a szerkesztést, a művészi mértéktartás törvényeit, ezért sokszor felbillen és összekuszálódik a regény cselekménye. Mindezt csak azért említjük meg, mert ebben az úgynevezett első regényben is bizonyos íráskészséget látunk és a tehetség imitt-amott megcsillanó jeleit. Ma kétségtelenül divatos a történeti regény, talán Bálint Imrét is ez csábította erre a területre, de akkor tudnia kell, hogy a történeti regény még többre kötelezi az írókat. Ez az első regénye, minden hibája ellenére is remény arra, hogy Bálint Imre meg is teszi ezt az utat az igazi írósáig.

M. L.

Kosáryné Réz Lola: Ida néni és Samu bácsi. A kedves, finom bájjal megírt regény apró bonyodalmai csak rejtik az író nő igazi mondani- valóját.

Ida nénit, a vénlányt és Samu bácsit, az agglégényt egymásnak szánják a rokonok. Mert a két család békéjét és nyugalját bontja meg örökös panaszkodásával és zsörtölődésével Ida néni és Samu bácsi. De akárhogy mesterkednek, nem tudják bemutatni egymásnak őket, míg aztán a véletlen a fogorvosi várószobában egymás mellé ülteti a két öregedő, de fiatal szívű vénlányt és agglégényt, akik később összeházasodva, a saját otthonukban a legbékésebb és legvendég szeretőbb rokonokká válnak. Bár Ida néni és Samu bácsi irányítják az egész regény menetét, mégis a főalak, akiért az egész íródott: Morzsáné, a csendes, halk-járású, panasztalan, örökös munkában és szegénységben hajszolódó asszony, aki Ida néninek otthont nyújt.

Itt, ebben az alakban teljesedik ki Kosáryné Réz Lola írásművészete. Az öregedő asszony megreszkető szája széle, hallgatása, legnagyobb fájdalomában is hősies kötelességteljesítése, olyan szoborszerű alakká faragja az egyszerű Morzsánét, hogy kikíváncsokozza a szerény mese keretéből.

Morzsáné többgyermekes családanya, a legidősebb fiú már mérnöki oklevelet szerzett. És most hosszú és békés házasságuk után, egyszerre rémülten érzi, hogy férje eltávolodik tőle, idegen szerelmek után futkos. Ennek a ráeszmélésnek a fájdalma azonban nem fejeződik ki Morzsáné arcán, egyforma csendes megadással szolgálja ki urát, gyermekeit, háztartását, meghallgatja Idát, terveket kovácsol, — de mélyen belül, rejtett és védett magányában hangtalanul viaskodik azzal az ismeretlennel, aki elveszi tőle ura szerelmét. Mikor meg-

tudja a valót, nem vonja kérdőre az urát, irtózik a hangos szavaktól, inkább maga előtt is letagadja. A gyerekek miatt, hogy ne veszítsék el az apjukat. Hallgat és ezzel a hallgatásával az asszonyi tragikum legélesebb konturját festi az egyszerű Morzsáné arcára. Az otthon békéjéért tűrő asszonyét, aki nemcsak sejt, érez, hanem tud is mindent, ami körülötte történik, még sem mondhatja urának, amit százszor megalázott asszonyi büszkesége oda szeretne kiáltani: Menj, szabad vagy, ha szerelem nem köt hozzám, ne kössön a kötelesség sem! — De a sokgyermekes, munkában megfáradt és szenvedésben megfogyadt asszonyi száj mégsem tudja kimondani, egészen az utolsó kétségbeesett percig, amikor aztán éppen ez a kiáltás ébreszti föl kábulatából a férfit és állítja vissza asszonya mellé.

Az örök és megváltozhatatlan asszonyi fájdalom hangjai csendülnek ki Kosáryné Réz Lola sorai közül és elfelejthetetlenül vésődnek.

Nagy Méda.

Gyökössy Endre: Gyönyörű Magyarországnak. Elbeszélések az ifjúság számára. Budapest. Singer és Wolfner 144 l.

Az örökké ifjú szívű szerző törhetetlen ragaszkodása nyilatkozik meg harminchét elbeszélésben az oszthatatlan «Gyönyörű Magyarország» iránt. Az apró, olykor könnyrefakasztó, naiv rajzokat egy gondolat, egy érzés foglalja egységes képpé: a hazaszeretet. Pedagógiai szempontból tekintve, hogy ifjúsági könyvvvel állunk szemben, két dolgot kell fölemlitenünk. Egyrészt kívánatos, hogy helyesírásában az akadémiaihoz alkalmazkodjék. Másrészt ma már túlhaladott álláspont, s épp ezért kevésbé szerencsés Kossuth állandó emlegetése.

—ry.